

Opis źródła:

Dokument stanowi zgodę Olbrachta Gasztołda (wydaną w 1522 r.) na osiedlenie się w Tykocinie Żydów grodzieńskich. Moźnowładca nazaczył teren, który miał podlegać żydowskiemu osadnictwu, a także wskazał miejsce na synagogę i cmentarz żydowski. Zadacydował również jakim prawem mieli sądzić się Żydzi w Tykocinie. W dokumencie zagwarantowano osadnikom żydowskim prawa gospodarcze, ale również wyznaczono czas wolnizny, po którym Żydzi mieli wnosić czynsz. W ten sposób powstała pierwsza gmina żydowska na terenie Podlasia, która w przyszłości stanie się dominująca w całym regionie. Treść źródła stanowi fragment większego dokumentu. Zygmunt III Waza w 1601 r. potwierdził akt Stefana Batorego z 1576 r., którym Batory potwierdzał i rozszerzał dwa przywileje dla Żydów tykocińskich z 1522 i 1536 r.

Miejsce wydania:

Brodzicki C., *Początki gminy żydowskiej w Tykocinie na Podlasiu*, „Gryfita” 2000, nr 22, s. 28-29

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Brak oryginału.

Kopie: Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego „Kapicjana”, sygn. 60, s. 710-713

Archiwum Główne Akt Dawnych, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 5143, s. 188-190

Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, sygn. KK80, cz. III, s. 97-98

Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 23, s. 327-328

Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 47, s. 101-104

Tekst źródła:

[...] Ja Olbracht Marcinowicz Gasztołd, wojewoda trocki, starosta mozyrski. Temi czasy przyjeliśmy Żydów grodzieńskich w miasto nasze tykocińskie, na imię Smojla Marejewicza, Amorchaia Dawidowicza, Ayczypha Doktorowicza, Amoscheia Ohronowicza, Arona Moschejewicza, Arschaka Ilrudicza, Achczeyla Smolowicza, Amoska Ilhicza, Abohuscha Kohenowicza i daliśmy Jem miejsce na ulicy na Kaczorowie za mostem, gdzie mają domy sobie pospołu, jeden wedła drugiego, posiedlić i pobudować. Też daliśmy Jem ostrów na Kaczorowie, gdzie był staw, i na tem ostrowie mają sobie postawić szkołę swoją żydowską. A

jeśliby komu z niemi sprawa jaka była albo się wszczęła, tedy mają ich sądzić wedle prawa ich żydowskiego, jako sądzą w Grodnie i w Brześciu, i według przywileju hospodarskiego, co hospodar wszystkim Żydom dał. Tak też jeśliby kto ich pozwał do prawa przed urzędnika naszego tykocińskiego, a oni by nie wdając się ani wstępując w prawo z urzędnikiem naszym, odezwali się do nas, tedy urzędnik nasz w tym Jem krzywdy nie ma czynić. Też jeśliby którzy inisi Żydowie chcieli do nas się udać i przystać, tedy my mamy je z wiadomością przyjąć, byle nie zdrajcy byli. Też dozwoliliśmy Jem w mieście naszym tykocińskim, około ratusza kramnice stawić, gdzie mają targować i mają oni w tym mieście naszym żyć dobrowolnie, i targować czem ich będzie wola [...].

Miejsce też kładzenia się, gdzie martwe chować mają, daliśmy Jem za ogrody miejskiemu wjeżdżając w bór, pierwszą górę nad rzeką. A woli daliśmy jem na trzy lata, w które trzy lata nie mają nam żadnych podatków dawać, a skoro te trzy lata wytrzymają, tedy oni nam mają dawać z siedliska po czerwonym złotemu. A jeśliby który z nich chciał od nas precz iść, tedy jako dobrowolnie przyszedł, tak też dobrowolnie precz iść może.

A na lepsze świadectwo tego i pieczęć naszą zawiesić do tego naszego listu kazaliśmy. Pisan w Grodnie, lata bożego 1522 dnia 10 miesiąca marca i godziny dziesiątej.

Słowniczek pojęć:

Olbracht Gasztołd – jeden z największych możnowładców litewskich pierwszej połowy XVI w. Wojewoda wileński (1521-1539) i kanclerz wielki litewski (1521-1539). Właściciel Tykocina.

Tykocin – miasto na Podlasiu. W 1425 r. uzyskało prawa miejskie. W latach 1436-1542 r. należało do rodu Gasztołdów.

Kaczorowo – tykocińska dzielnica żydowska.

Ostrów – dawniej wyspa.

Szkoła żydowska – synagoga, bożnica żydowska.

Hospodar – wielki książę litewski.

Czerwony złoty – złota moneta.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jakiemu prawu podlegali Żydzi w Tykocinie?
2. W świetle tego dokumentu, Olbracht Gasztołd sprowadził do Tykocina Żydów w celu rozwoju, której gałęzi gospodarki?

3. Jaka opłatę wnosili Żydzi tykocińscy ze swoich gospodarstw?

4. Czy Żydzi tykocińscy mogli swobodnie opuścić Tykocin i przenieść się w inne miejsce?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Jaki warunek postawił Olbracht Gasztołd względem Żydów chcących osiedlić się w Tykocinie?

2. Wytlumacz własnymi słowami słowo „wola” pojawiające się w tekście.

Literatura pomocnicza:

Inwentarz starostwa tykocińskiego z 1571 r., wyd. M. Sierba, Białystok 2024

Leszczyński A., *Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII w. do 1795 r.*, Wrocław 1980

Maroszek J., *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000

Najważniejsze cezury:

Dokument został wydany przez Olbrachta Gasztołda 10 marca 1522 r.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Michał Sierba